Duch české literatury — Dnešní posice české kritiky — Úhrnná bilance generace let devadesátých — Představitelé tak zvané generace ztracené — Mladí: poetism, lyrika, román — Účtování Šaldy se Šaldou — Aktuelní otázky literárního dneška

Milý pane dr. Ježku,

položil jste mně v dopise sedm kardinálních otázek; a ty Vám mám zodpovědět v několika málo dnech, já, člověk, který se léčí na venkově, kterému skoro půl dne zabere zde starost o to hříšné tělo. To je opravdu žertovné. Chci Vám vyhovět, pokud mohu, ale mohu to učinit jen v narážkách a nápovědích — pořádná odpověď žádala by si knihy.

1. *Žádáte ode mne, abych definoval nic víc, nic míň než „ducha české literatury", čili jak píšete, „jakousi to filosofii české literatury od jejích počátků do dnešního mumraje směrů".*

Děkuji, moc pěkné.

Na štěstí jsem přesvědčen, že duch české literatury *není jiný než duch každé literatury jiné, cizí*; a mohu věc s dobrým svědomím co nejvíc zkrátit. Ano, tak je tomu, můj milý. Jste vzdělaný literární historik, a proto mne brzy pochopíte.

Od nejranějších počátků, až kam dohlédne oko badatelovo, ozbrojené nejmodernější výzbrojí, seděli jsme na škamnách Západu a učili se. Nejprve jsme byli kopisty; pak jsme překládali s větší menší volností; naposledy jsme napodobili, tj. tvořili obdoby svých vzorů. Cizí díla stávala se nám podnětem k dílům vlastním. A v tomto stadiu jsme do dneška; a budeme patrně až do konce dnů svých. *Ten duch české literatury jest tedy duch práce, učení se, nápodoby, tvorby.* Žádného jiného není; a nejen v naší literatuře, ani jinde, ani v literaturách cizích.

Jste vzdělaný literární historik a znáte tedy francouzské literárněhistorické a estetické názvosloví. Víte, že Francouz spojuje s představou nápodoby (l'imitation) *ducha tvořivého.* Nápodoba není mu mechanická kopie vzoru nebo předlohy, otisk (décalque), nápodoba je *pokračování ve vzoru.* Nápodoba předpokládá mu nejprve *ducha svobodného výběru.* Volíš si vzor; a k tomu vzoru tvoříš novou *podobu nebo obdobu.*

A to vystihuje skutečně věc.

Ano, výběr jest základ tvořivosti. Bez svobodné volby, bez výběru není tvořivosti. Poesie jest výběr ze skutečnosti; styl jest výběr; umění je výběr. Něco potlačuješ a pomíjíš, jiné zpřízvučňuješ. Vrháš na svět *svůj* pohled a tím jej přetváříš.

Takový je tedy duch české literatury. Ale nemysli si nikdo, že jen české. Všude jinde, i ve Francii, týž duch řídil vývoj a vzrůst literatury.

Ve středověku a ještě za renesance tvoří francouzská národní literatura snad jen dvacetinu toho, co bylo v zemi napsáno; devatenáct dvacítin byla literatura latinská. Francouzi pokládají se, jak víte, ne za dědice, nýbrž za pokračovatele Latiníků, Románů, za dnešní Romány, a mají pravdu: není mezery, není přelomu mezi literaturou francouzskou a latinskou. A dlouho to, co bylo napsáno jazykem vulgárním, nebylo než kopií nebo překladem a uzpůsobením nějakého textu latinského. A ještě v 16. a 17. století, kdy literatura vulgární dostává pozvolna vrch nad církevní a latinskou, sedí největší její představitelé v lavicích Římanů, Řeků, středověkých Latiníků a učí se, učí se, až jim pot s čela teče. To, čemu se říká učeně „prameny" Rabelaisovy nebo Montaignovy, vyplňuje svazky a svazky. Bylo správně řečeno, že oba jsou „mosaikami z citátů". Ti velicí milostpáni nenapsali snad francouzské věty, aby nebyla obměnou věty antické, předtím někde čtené. A přece jsou originální,

ne ovšem ve smyslu absolutním — to by byli divochy —, nýbrž ve smyslu kultury lidské. A myslíte, že jest tomu dnes podstatně jinak u Anatola France, u Maurice Barrèse, u Paula Valéry? Chyba lávky! I tihle velcí autoři tvoří touž v podstatě metodou, jako tvořili Rabelais, Montaigne, Ronsard: výběrem, nápodobou, obdobou. Poněvadž jinak se vůbec tvořit nedá.

Nějaké speciálné tzv. filosofie českých dějin literárních vůbec není: rozuměj filosofie, která by byla vlastní jen a jen jim. Jako není nijaké speciálné morálky jen jim vlastní a nijaké speciální ekonomiky jen jim vlastní. To jsou fantómy národní samolibosti, s nimiž se musíme rozloučit jednou provždy, ač chceme-li být slušní moderní lidé.

Ve francouzské literatuře naleznete tytéž tradice jako v literatuře naší. Píši plurál: tradice, ne tradici. Poněvadž pojem tradice, aby měl vůbec smysl, předpokládá alespoň dvojí řetěz. Jen u nás máme fantasty, kteří se domnívají, že literatura může míti jednu a jednotnou tradici. To by, pane, byla z literatury brzy louž, v níž by všecko hnilo a páchlo až bůh brání. To by to syn dělal prostě tak jako táta a vnuk jako dědek a pravnuk jako pradědek; a to by znamenalo stále hůř, poněvadž stále lenošněji a ospaleji. Všecka cena a hodnota tradice záleží v tom, že tě nutí k *volbě*, tedy k *výběru*, a to jest, jak jsem řekl, k *tvořivosti*. Jest třeba *alespoň dvojí* tradice, aby spolu zápasila, na sobě se znova a znova rozžehovala a po případě se i křížila.

Od dob Brunetièrových ví každý francouzský literární historik a kritik, že nedostane do jednoho pytle, dělej co dělej, Rabelaise, Montaigne, Molièra s Bossuetem, Pascalem, Fénelonem; tamti jsou naturalisté a epikurejci, ti zde spiritualisté, křesťané. A ovšem dnes literární badatelé rozeznávají ještě pododdělení, křížení, prostupování se v nauce o tradičnosti.

Nuže, u nás jest tomu stejně. Proti duchům nábožensky založeným stojí děti tohoto světa, básníci lásky pozemské a zbožnosti pozemské — jenže, na naše neštěstí jest jich trochu málo. O jednoho o dva víc by rozhodně neškodilo. Sem patří voltairián Jungmann, item voltairián Havlíček a do jisté míry i Vrchlický. Všem jim bylo dlouho křivděno a jest posud křivděno z rozličných stran a zvláště tou kritikou, která si — té ironie věcí a slov — říká realistická.

2. *Jaká jest dnešní posice české kritiky?*

Vůdčí místo mívá kritika jen v dobách převratu a nové orientace. Německo v 18. století setřásá se sebe kulturní jho Francie, vyměňuje své vzory, za Racina a Voltaira dosazuje Shakespeara, připravuje se Sturm a Drang — tu nejhlasitěji hlaholí kritické slovo Lessingovo. Ve Francii v 18. století rodí se romantism, opouštějí se tradice domácí, do země vnikají vzory anglické a německé — a Diderot je zde. A romantism se konstituuje ve školu ve dvacátých letech 19. století a praporu se chápe na nějakou dobu Sainte-Beuve. A totéž u nás. Ve čtyřicátých letech odumírá u nás idylický biedermeierovský romantism a veliký kritik Havlíček rozpíná k letu svá dravčí křídla. V devadesátých letech, kdy také něco odumírá a něco nového se rodí, vede kritika. Ale v dobách klidných musí se pravidelně spokojiti kritika místem podružnějším, čímž nepravím málo důležitým. Celkem lze říci, že *kritika roste a uplatňuje se tím víc, čím méně mají autoři autokritiky.* Ale dnes tuším jí autorům nechybí. Naši autoři teoretisují dnes sami až bůh brání, analysují se po případě i sami, dělají kritikům nekalou soutěž. Jen pošetilec mohl by se ostatně nad tím pohoršovati: tvorba nevylučuje nikterak hodně uvědomění, naopak. Myslím, že velcí autoři byli vždy i velcí chytráci a pracovali velmi poučeně a metodicky. Autorů, kteří by rodili své knihy jako kravička telátka v nevinnosti a nevědomosti, nebylo asi nikdy. Vědomé s podvědomým v tvorbě básnické se prostupuje a doplňuje; ale i podvědomému, aby bylo uvedeno v pohyb a činnost, jest třeba metodicky a vědomě napomáhati...

Je-li na dobrých cestách kritika, jež spíše vykládá, než soudí?

Myslím, že bez soudu se neobejde žádná kritika. Neobešla

se bez něho ani tzv. impresionistická kritika francouzská: Lemaître, Anatole France. Ti soudili, často ve formě rozkošně frivolní a rozmarné, podle klasicistického kodexu, více, než se lidem zdá. *Mé přesvědčení je, že impresionistická kritika neslačí.* Impresionism v kritice je dobrý, ano nutný jako východisko. Kritik musí míti svěží vnímavost pro básnické rozvlnění a musí ji kultivovati; musí býti velmi citlivá anténa, něco, co reaguje i na nejjemnější popudy básníkovy. *Ale kritikem stává se referent za cenu, že tvoří kriteria.* Bez kritéria není kritiky, jest jen náhoda, rozmar, zvůle, a ty stávají se konec konců vždycky odpornými a nesnesitelnými. Osobnost není tu omluvou; osobnost jest osobností jen za cenu, že naplňuje a ctí zákon. Ale kritérion není ovšem *dogma.* Kritérion vychází z empirie, ale hledá a nalézá za ní zákonnou generalisaci; kritérion je rozumný výklad empirie. Není se třeba slova „rozumný" bát. Rozum není racionalism; racionalism je fanatism rozumovosti, její nesnášelivá výlučnost a svéhlavost; rozum opravdový je naproti tomu *veliká a nepomíjející síla životní, hluboká a plná tajemství.*

Povšimněte si dnešních moderních kritiků francouzských, takového Thibaudeta, Thériva, Lasserra, Germaina, Gillouina, Du Bose. Všichni mají pevná kritéria, k nimž se stále vracejí, jež stále obohacují a znova a znova aplikují. Proti nim bych postavil napravo takového Massise, který jest mně typem kritika dogmatického: netvoří kritérií z empirie, přejímá je hotová, v tomto případě z dogmatu katolického; a nalevo takového Soudaye z Tempsu, který opravdu bývá někdy tím, čím ho nazval abbé Bremond: „Behemotem antipoetismu", obludou prozaičnosti, racionalistou — nerozumným čili podešvovým, jak já říkám tomuto typu. (Známe tento rod výborně i z domácí kritické zvířeny.)

Bez kritéria je kritik inkoherentní; jest to lodník na bouřlivém moři bez busoly, jistá oběť vln a skalisk. Nalézati a míti kritéria a užívati jich, v tom jest mně kritika opravdu tvořivá. Pracovati na takové kritice opravdu tvořivé, v tom bych viděl úkol právě vás, mladších a nejmladších.

3. *Jaká jest úhrnná bilance generace let devadesátých?*

Nu, tohleto je otázka opravdu neslušná, hotový nůž na hrdlo; kdyby nepřišly ještě neslušnější, vůbec bych na ni neodpověděl.

Nemyslete si, že vypuknu v extasi a zapěji panegyrik na „moji" generaci. Já žil vždycky tak „in margine" jí, měl jsem k ní časem poměr hodně mefistofelský. Mnohé z toho, co chtěla, bylo mně nebo stalo se mně postupem času cizím; a vedle toho chtěl jsem a chci, čeho ona nikdy nechtěla. Dlouho jsem pochyboval vůbec o oprávněnosti její existence; zdála se mně spíše slepencem disparátních složek než generací. Nemohl jsem svésti, dělej co dělej, na jednoho jmenovatele na příklad Machara a Březinu. A kdyby mně byla náhoda nezjevila, že i v lůně jiných generací byly hluboké zásadní rozpory, posud bych jí za generaci neuznal.

Ale stalo se, že jsem se v létě 1900 setkal se Sládkem, jedním z koryfeů generace tzv. lumírovské. Vzpomínal na minulost, vzpomínal i na boje, které vedl s Rudolfem Pokorným, praporečníkem tzv. národníků, kteří žádali národní svébytnost a jakýsi lidový svéráz od českých básníků a vyčítali urputně lumírovcům kosmopolitism. A Sládek mně řekl: „Já byl teorií bližší Pokornému než Vrchlickému a Zeyerovi. Já nebyl nikdy lartpourlartista. Já mohl jíti s Pokorným. Ale měl jsem rád Vrchlického a Zeyera a šel jsem s nimi."

A mnohem, mnohem později četl jsem nějakou polemiku K. Čapka s E. Fillou, kde Filla žádal od umění touhu po věčnosti a K. Čapek snahu po věcnosti!

Tedy: i z prvního, i z druhého případu plyne, že není třeba — alespoň v Čechách ne — představitelům téže generace teoretické jednoty, že mohou býti velmi dobře i nositeli teoretických rozporů. V Čechách, opakuji. Ve Francii by to bylo sotva možné. Mladí romantikové z dvacátých let měli velmi určité krédo teoretické; item tzv. realisté za II. císařství; item naturalistická skupina meudonská; item symbolisté. A když se vy-

skytly rozpory teoretické, rozpadávaly se i generace a skupiny.

Nemyslete si, že generace nebo skupina lumírovská byla slabá. Nikoliv: byla silná, velmi silná, nikdo toho necítil více než já. Jsou lyrické básně Sládkovy, jež pokládám i dnes za vrcholy české lyriky, které stavím vnitřní celostí a intensivností nad lyriku Vrchlického (v tom souhlasím s Chalupným); ale ovšem i Vrchlický má jednotlivá čísla velké krásy — musejí se jen umět v jeho díle nalézt, což nebývá snadné, poněvadž jsou přímo dušeny prostřednostmi: léta a léta volám již po tom, aby nám některý *vzdělaný* ctitel Vrchlického sestavil knihu z věcí, které pokládá za vrcholné, aby bylo tak možno zvážit opravdovou hodnotu jeho lyriky. Zeyer je mně zjev i dnes nedoceněný, zejména veliký rozený dramatik; jeho Sulamit jest mně dílo veliké síly a krásy; v ní je mně přímo synem Racinovým (Racina Athalie a Esthery) ve své líbezné spanilosti duchové; a působí to na mne jako zázrak, že se někdo v Čechách v osmdesátých letech dovedl vznésti tak vysoko. Před několika léty půjčil jsem p. Miloši Dvořákovi (nadanému vydavateli moravského Tvaru) Dům U tonoucí hvězdy a oba jsme se shodli v tom, že je to svého druhu mohutná báseň.

Generace let devadesátých měla tedy předchůdce i odpůrce velmi silné; a vykonala-li něco, mají i oni o to zásluhu, byť nepřímou: na silných odpůrcích jsi nucen růsti a vydati své nejlepší.

V čem záleží přínos generace let devadesátých, není snadno zjistit. Není to v myšlenkové tendenci a výbojnosti; ta jest tu ovšem také, ale jest spíše věnem a příznakem doby a jest u rozličných představitelů nejen různá, nýbrž přímo protichůdná. *Ale je v tvorbě básnické a umělecké: v novém, hlubším pojetí této tvorby.* Dá se to vysloviti stručnou formulkou tak, že proti skupině lumírovské *uvolnila formu.* To není ani malá, ani snadná věc, rozumí-li se tomu správně. To neznamená nic jiného, než že tato generace stvořila formy nové, a sice formy vnitřní proti vnějším formám lumírovců.

Ctí lumírovců mezi jiným zůstane, že uložili první formu a kult formy jako uměleckou povinnost autorům. (Jak nedbalé, lajdácké, ledajak narychlo slátané, improvisované bývají často verše generace nerudovské, takového Šolce na příklad!) Ale tuto formu ukládali poesii *z vnějška.* Byla jim hmotný vnějškový kadlub, do něhož se lila roztavená látka. Jak často mám na příklad při sonetech Vrchlického dojem, že se tu lije nové víno do starých měchů; nové víno, tj. nové, moderní tehdy cítění světa a života! Vrchlický šel v této vnějškové korektnosti a strnulosti tak daleko, že nepřipouštěl na příklad v sonetu ani nejmenší přeměny nebo obměny školského schématu; sonet musil býti pravověrný útvar kanonisovaný Petrarcou... naškrobený a tuhý jako límec na portrétech ze 17. století: tak musil svírat básníkovo hrdlo.

Naproti tomu generace let devadesátých první tvořila z vnitra na vnějšek. První tvořila uvědoměle z fluktuace nitra, která se přelévá přes vnější danou formu, odplavuje ji nebo rozbíjí ji, vytváří si novou, sobě adekvátní. V lyrice jest to zvláště patrné a dá se to sledovat zrovna hmatatelně: to zežhavění nitra a jeho překypování. Zásluha náleží tu nejprve mladému Macharovi, více ještě Sovovi a Dykovi, ještě více Theerovi, nejvíce Březinovi, poněvadž vnitřní vlnobití bylo tu největší a poněvadž bylo nakonec spoutáno v nový vyšší zákon, učleňující celou hierarchii hodnot v ohromnou katedrálu polyfonickou.

Ale nejinak bylo tomu i v próze. I tu vykonával se týž přehodnocující osvobodivý proces. Proti nimravé, bázlivě štěničkující, logicistické a rozumařící psychologické motivaci takového Šimáčka a tutti quanti znamená beletrie mladého V. Mrštíka, Šlejhara, Uhra, R. Svobodové, Tilschové, Mahena skok do vášnivého víru světla a žáru životního. O toto tvořivé uvolnění formy má velikou zásluhu zejména R. Svobodová a dnešní podceňování a znehodnocování jejího díla, práce to několika velmi dobře sehraných intrikánů — v takových malostech jsme opravdu velcí mistři —, jest veliká hrubost, která nemá jinde příkladu; neříkám to poprvé, stejně tak jsem to karakterisoval již před několika roky v Kritice. Rozumí se samo sebou, že

poslední její díla nejsou místy na výši jejích věcí z druhého, středního údobí: byla psána za vleklé choroby srdeční, deset let trvající, nad všechno pomyšlení mučivé, která by zlomila každého druhého a vyrazila mu péro z ruky; ale i tak naleznou se v této periodě povídky veliké hodnoty. Irémská zahrada je torso, věc autorkou nedokončená, v celých partiích jen načrtnutá, která neprošla výhní poslední formující vůle, ale i tak věc úctyhodná. R. Svobodová je vpravdě naší moderní poesii totéž co francouzské pí de Noailles. Její práce mají totéž žhavé lyrické jádro, totéž opojení životem, totéž okouzlení divokým světem, totéž baladické tajemství, tutéž rosu a vůni tmy i týž gránek romanesknosti a preciosity. Vy, pane dr. Ježku, který znáte výborně moderní literaturu francouzskou, víte, že jí má mnohem více na příklad Jean Giraudoux (kterého tak případně nazval Karel Teige andělským); část kritiky jest jí okouzlena, jiné to vadí — ale i ti, i oni uznávají ho za jednoho z nejlepších prozatérů.

Pohoršovati se nad ní a odsuzovati za ni autorku ke gilotině mohou právě jen literární kantoři a podešváři, od nichž jest u nás až černo jako od švábů. Přes ně a proti nim zůstává pravda, že R. Svobodová ve svém středním období první radikálně skoncovala s psychologisujícím štěničkováním, první se obrátila k poesii jako k inspirující moci a síle, první ve své době poznala, že i beletristická práce musí býti tvorba básnická, a uskutečnila ji v jednom údobí jako tvorbu básnickou.

4. Co soudím o představitelích tzv. generace ztracené?

Nebude se zdát tato otázka, pane dr. Ježku, některým lidem impertinentní? Nebude se jí zdát zejména představitelům té generace ztracené? Mně to ovšem nepřekáží; mám rád takové impertinence, neboť mám něco, co odzbrojuje i nejztřeštěnější z nich: naprostou radikální upřímnost.

Mně nikdo z nich nikdy nepřekážel a nepřekáží, jako mně nikdo nepřekážel z generace mojí. Mohu tedy říci bez pokrytectví, s úplným veselím srdce: je mezi nimi řada velmi nadaných lidí, kteří se mají jak náleží k světu. Jen to označení „generace ztracená“ se mně nějak nelíbí, jako se mně nelíbí jakékoli koketování se sentimentalitou. Mohli by se vyskytnout zlí jazykové, kterým se nechceme podobati a kteří by mohli říci: Jakápak ztracená generace, když obsadila nejvlivnější místa dneška? Zatím co se generace let devadesátých rozsápávala v litých bojích, někdy i pro Hekubu, tato pochopila ducha doby a ustavila se jako nejlepší svépomocné družstvo s ručením neobmezeným, což jest, jak známo, už z právnického stanoviska poněkud povážlivé. Již z Písma je známo, že radost nad jedním ztraceným a znova nalezeným jest devětadevadesátkrát větší než nad tím, kdo neprošel tímto poněkud sentimentálním procesem: byla tedy výtečná myšlenka nechat se ztratit a nechat se nalézt. To člověku přidává jen na ceně. Novináři a kritikové z jejich generace, kteří tento zábavný manévr provedli, zasloužili by si spíše než Kvapil, Hilar, Dostal státní ceny režisérské. Vpravdě ztracen nebo lépe odstrčen z této generace byl jen Filla. Na štěstí jeho vysoké, vpravdě spirituální umění je z toho, co se nemůže natrvalo ztratit, poněvadž by tím byl český svět ochuzen; a tak, chtěj nechtěj, byl i Filla posléze nalezen a poslední dobu se dokonce i prodává, což jest jeden z řídkých zázraků této země, v tomto směru tak chudé.

Abychom těmto pusám vytrhli ten zlý jazyk, bude lépe vyhnouti se názvu ztracená generace a přidržeti se méně dekorativného, ale zato věcnějšího označení generace *pragmatické*. Nekryje generace celé — v generaci jsou i absolutisté jako Durych a Deml —, ale to již je, zdá se, osud všech generací.

Žádná generace v Čechách neměla nedostatku velkých talentů. Co jí chybělo, byli spíše — zní to paradoxně, a je to přece prostá pravda — *dělníci*. Jen básnický ignorant mohl by podceňovat této složky v ději tvůrčím. Dobří dělníci verše, dobří dělníci prózy: jak málo jsme jich měli! Snad jediný Březina dovedl sloučit génia s prací v tu obdivuhodnou posvěcenou

harmonii, která vylehčuje látku až v nosnost přímo duhovou nebo okřídlenou. Kdo poznal a pochopil, jak celá dnešní francouzská poesie stojí na takových do krajnosti poctivých a sebezapíravých dělnících verše i prózy jako most na kesonech do vody pohroužených, nemůže dost litovati, jak skoupě nám jich dopřál osud. Místo dělníků měli jsme *virtuosy*, virtuosy jednou velmi lesklé, zářivé a více méně šťastné, jindy pochybné a nešťastné. I Vrchlický byl spíše takový virtuos než opravdový dělník. Generace pragmatická mně to snad odpustí, ale obávám se, že své dílo příliš improvisovala — byť brilantně improvisovala — a méně vyráběla a obráběla jako poctivý a trvanlivý tovar a tvar. Ostatně není posud pozdě a mnoho se dá ještě dohonit; proto o tom zde hovořím.

Napsal jsem kdysi do Kmene brzy po tom, co vyšly, obšírnou a sympatisující analysu dvou významných a v mnohém směru stále ještě nejlepších knih mladých bratří Čapků: Božích muk a Lelia. Myslím, že bych k ní nemusil mnoho přidávat. *Tato generace jistě radikálněji než generace let devadesátých uvolňuje formu.* Karel Čapek, to je — abychom zůstali u francouzské literatury, poněvadž jest u nás posud nejlépe známa i zažita — česká obdoba k Anatolu Franceovi; což není věc ani malá, ani laciná. Vezměte si jejich romány: rozkládají se v něco jako renanovský dialog. Oba jsou spíše causeury než básníky; oba relativisté, oba skeptikové, oba ironičtí odmocňovatelé všech vášní — jsou temné, a proto nebezpečné! —, oba propagátoři tolerance, oba mírně a trochu rozpačitě věřící v pokrok civilisací, spíše logikou věcí než z vnitřního přerodu člověkova. Jenže skepse Anatola France má, hlavně v jeho pozdní době, dračí zuby i dračí hlad a pekelnou důslednost, která se před ničím nezastavuje; v těch chvílích bývá Anatole France autor až děsivý a některým dušičkám ďábelský. Toho není u Čapka a jest mně trochu líto, že toho není. Mnohé, příliš mnohé hrany jsou zde ubroušeny; je tohle trochu příliš uhlazené středocestí snad české specifikon? Pak bych se ho bál. Snášelivost jest proto u Anatola France něco velmi blízkého heroismu nebo

aspoň ctnosti: boji za spravedlnost a právo — vzpomeň jen jeho bergeretovského cyklu, který pomohl Dreyfussovi víc, než by mohla armáda advokátů a novinářů —, u Čapka naopak lhostejnosti a kvietismu. Páni Čapkové snad prominou, že mne to bolí; kdybych si jich nevážil jako básníků, bylo by mně to jedno.

Jako ten závěr Adama Stvořitele! „Dělo negace" roztavené a přelité ve zvony, které hlaholí jásot nad stvořením — zbříděným a zepsutým! Čapek má zde jistě pravdu, že nic není lacinějšího než negace pro negaci; tvrdím již snad desetiletí, že kritik, aby byl opravdu kritikem hodným úcty, má alespoň v náčrtu naskicovati řešení nové a lepší, zavrhuje-li původní versi autorovu. Ale něco jest stejně laciné jako pouhá negace, a to jest paušální obhajoba toho, co jest. Nechat všecko tak, jak to je, a přitakávat tomu v nitru, tedy mravně se s tím ztotožnit, to je něco, co se mně příčí jako zásadní malodušnost a malověrnost a pobuřuje mne k odporu. Neznám nic trapnějšího než entusiasm — z rozpaků. Již v Goethově Faustu nebyl jsem nikdy nadšen scénou na Bílou sobotu večer, kdy zvony, znovu rozhlaholené po třídenním mlčení, zachraňují život Faustovi, nesoucímu k ústům jed. Vždycky se mi to zdálo dekorační. Harmonicky naladěné bílosobotní zvony nejsou básnický argument, jsou jen divadelní rekvisita. Co teprve říci o těchto zvonech čapkovských, tak žalostně odvozených? To je nejhorší dekorace: již ani ne ze sádry, nýbrž z papírového kartónu. To přece raději ty až příliš skromné závěry, jako onen z Továrny na absolutno. Tu venkovskou hospůdku, v níž se při jitrničkách a dobrém pivě výtečně snáší čili toleruje velebníček i učitel, socialista i agrárník. Je to mnohem méně padělek než takové rádoby symbolické a slavnostní klinkání nad životem — zpříštipkařeným a zvrzaným.

Langra měl jsem potěšení znáti v jeho začátcích a tisknouti mu jeho první práce, které usilovaly o něco dobrého, poněvadž tehdy nutného: o kult formy. Býval subtilní a manýrovaný, ale nemysli, že jest jiný ve svých lidových hrách. Stačí, aby sis

pozorně přečetl první i druhý závěr jeho Periférie, a pochopíš, že zůstává věren své subtilní dialektice a umělé vypočítavosti i zde: taková jest již jeho přirozenost, která se neodkládá a kterou není možno vyměnit za něco jiného jako frak za blůzu dělnickou. Jen jistá část české kritiky (lucus a non lucendo) mohla bájit o radikálním oproštění se Langrově. To ta, která nevidí za svůj nos a které pro karakteristiku autorovu stačí popsati jeho látkovou oblast.

Rulle zraje poslední dobu valem ve verši, ale proto ovšem úspěchu míti nebude. Kritik je kritik a basta; tím již je vyjednáno, že jeho tvorba básnická nestojí za nic. Že by se v jedné hrudi mohl krýti tento dvojí pramen nebo (jak tomu vpravdě jest) pramen jediný o dvojí melodii, jedné denní a druhé noční, toho nikdo do českých lebek nevtluče. Berani a kozlové milují nade vše zdi, přehrady, latě, do nichž mohou bíti hlavami: vždyť není při tom nebezpečí, že jich porazí!

V dramatě slibuje Jan Bartoš: *fluctuat nec mergitur*; a také Edmond Konrád, ačli se neurozumaří a neumudruje.

5. *Co soudím o mladých — poetismu, lyrice, románě?*

O poetismu psal jsem nedávno v Tvorbě, o mladých porůznu při různých příležitostech. Proto mohu býti stručný. Jsou to správní kluci. Proč? *Protože dělají to, čeho si žádá doba*; všecko ostatní je zbytečnost a planá jankovina. — Jako generace let devadesátých uměla naslouchat své době, době impresionismu a symbolismu, jako toho dovedla ve své mladosti generace tzv. ztracená, tak to dělají dnes nejmladší. — Nebudu ani vás, ani sebe trápit odkazy na Bergsona, na Freuda, na podvědomí, na surrealism, na rychlou tvorbu rozehráním nervoobrazivého aparátu — tu ideologii najdete všude, v každém slušnějším článku revuálním. Mne už to nudí číst, tím víc psát o tom.

Krátce a dobře: ti kluci jsou proto správní, že se přiblížili z jiné strany a o kouštíníček blíž *žhavému, lyrickému, výbušnému, plynnému, všemi barvami hrajícímu, zdánlivě beztvárnému, nepochopitelnému a neuchopitelnému jádru světla.* Dělají básně touž logikou, kterou se ti sní sny. Jako sny jsou i ony plny odskoků a přemetů a bleskového kmitání a rozsvěcení i hasnutí i zdánlivé nesouvislosti, a přece plny blaživé lehkosti a nové, jiné přesvědčivosti, než je přesvědčivost denního světla: sama samozřejmost, samo uspokojení, samo nic-jiného-nechtění. Za tímhletím tíhla ovšem vždycky všecka velká lyrika, od té chvíle, co je na světě; jenže naši nejmladší našli si k tomu novou stezičku, které nemohli najít ti starší, kterou mohli najít jen oni, poněvadž jen oni tvoří právě z této poslední a ne jiné chvíle.

A tak jsou ti poetisté a všecka ta ostatní k nim náležející banda zároveň i dobře věční, i dobře časní; a tak tomu má být; pak je tu dobrá poesie. Jen to, co má odvahu zhasnout za vteřinu, nebo lépe za zlomek vteřiny, je věčné; neboť umožňuje co nejrychlejší střídu a změnu. Není horších překážek věčnosti než touha po nesmrtelnosti a pokusy uskutečňovati ji. To je akademism, to je jeho hastrošnictví. Jak to vadí životnímu provozu! Že se v tomhle bodě osvobodili naši nejmladší, pokládám za velký, zcela kladný zisk nás všech.

Nezval, Seifert, Biebl, to všecko jsou pěkné sliby; Hora již z valné části naplnění. Jejich verše se nemusejí lidem líbit. Naprosto ne. Jen kurvy se musejí líbit, poněvadž by bez toho zemřely hladem. Verše ne. Ale zpozoroval jsem, že i ti, kdož na ně nadávají, jich nezapomínají. A to jediné je důležité.

V románě zdá se mi býti mistrem zítřka Vančura, příjmím Monumentálný; sliby: sladký Hoffmeister, hořký Karel Konrád.

Na divadle: Voskovec & Werich.

V režii Honzl za nejhorších podmínek uskutečnil již tolik, aby si zasloužil úvěr do výše alespoň 200 000.[1]

---

[1] Abych upokojil policejně nezaměstnané dušičky české, prohlašuji, že za tuto reklamu jsem obdržel 1 zánovní klobouk od Nezvala, v bitkách s policií utužený, 1 kabát item zánovní od Seiferta (ten, v němž usnul spánkem spravedlivých před blouzněním Lunačarského), Karel Konrád platí za mne již celý rok bohatýrské flámy; vytloukáme spolu

Ale, ke všem čertům, co zapomínám pro samé generační zjevy na zjevy *mezigenerační*? Proč se mne na ně netážete, příteli Ježku? I oni jsou na světě a pravděpodobně velmi nafouklí a spokojení. Já alespoň bych si přál být takovým mezigeneračníkem. Pokládal bych se za generaci pro sebe, za soustavu pro sebe a kašlal bych na ostatní. Houbec bych byl mostem a spojoval jednu generaci s druhou! Svět pro sebe bych byl; a basta.

Sem náležejí takoví milostpáni jako Toman a Hora; nebo Deml, ten plachý pták o hrdle tak mámivém, až ti srdce usedá; nebo Fischer. Fischerovy verše ovšem nestojí za nic. To je vyjednaná věc. Je to kritik, a tedy v jeho díle básnickém je všecko „abstraktní" a „schematické". Že jsou myslitelé, kterým i pojmy jsou cosi jedinečného a osobnostního a mohou býti nazírány, o tom naše kritika neví. Že jsou básníci, kteří dovedou roztancovat a rozehřát i tyto panny, jinak dosti chladné a mrazivé, o tom nikdy neslyšela a toho by nikdy nepřipustila. To je proti dobrým mravům a policejně zakázáno.

6. *Žádáte ode mne, abych se ohlédl po své dráze a dnes, v předvečer jubilea, účtoval sám se sebou; a také vám mám povědět něco o svých plánech do budoucnosti*

Nejprve, milý pane, nevím nic o nějakém jubileu. Ta představa je mně zcela cizí a má v mé mysli nádech neodbytně komický: okresně komický. Neslavím ani svých jmenin, ani svých narozenin a k nijakému jubilování — což jest, zdá se mi, něco souvisícího s jásáním — nemám ani chuti, ani příčiny. *Chaque jour sa peine*, znáte to francouzské přísloví. (Jsme oba romanisté, proto se nám plete Francie neustále do pera i do řeči.) Jdou dni, každý se svým úkolem; a zaplať pánbůh za obojí: za den i za práci, kterou přináší. Nač se ohlížet do minu-

bary a jiné dupárny a svádíme tam mezi 4—5 ráno řeckořímské zápasy. A Honzl vsunul mně o poslední návštěvě do ruky obálku, z níž jsem ke svému radostnému překvapení vylovil 2 zbrusu nové 5000 bankocetle.

losti? Jakou dělat retrospektivu? To ať si pořídí jiní, kteří takové kumšty provádějí řemeslně a odborně. Nač badat v budoucnosti? To je řemeslo pro ptakopravce, a ne slušné lidi. Co tam, to tam, pro to hlavy nelam. Nemyslím, že budu 23. prosince jiný, než jsem byl 21.; že se odstavcuje nová kapitola mého života nebo díla. Tyhlety oddíly a odstavce životopisné pokládám za oslí můstky, které vymyslili pro studenty kantoři; nevěřím v ně. V mé zkušenosti všecko plyne nepřetržitě a víc: je tu jakýsi čertovský vír nebo chuchvalec, kde všecko je zároveň nahoře i dole, vpředu i vzadu, na povrchu i uvnitř. Člověk se tak hanebně málo mění, milý doktore; jest tak setrvačně šedý a nezajímavý, jiným i sobě, stále tak hloupý, obmezený, udivený, bezradný, nepoučený a nepoučitelný — alespoň já — jako v první dny svého jinošství. Hanba povídat. Němci říkají: *man wird äller, dümmer und verdienstvoller*. Tu máte celou historii literárních, vědeckých a jiných veličin uctívaných po národech. Je to i moje historie, až na to třetí přídavné jméno. Zásluh mi s věkem a hloupostí nepřibývalo, alespoň ne u národa; naopak. Neboť národ, příteli, každý národ a speciálně národ český odměňuje jen lesklé, dekorační, fórové služby, a nejraději služby opremovaných lokajů, kolínskou vodou navoněných lichotníků, příživníků, nohsledů, kteří na všecko, co ztropí on a jeho miláčci, ať je to hloupé nebo chytré, kývají čistotně vyholenými, olicousovanými tvářemi byrokratických pochopů a říkají: Výborně, zajisté, vašnosti; tak je tomu a ne jinak; vašnosti se nikdy nemýlí.

Nuže, já konal národu jiné služby: černé, nevzhledné, ale navýsost potřebné, a proto po mém soudu rytířské. Často jsem musil říkat jeho chvilkovým miláčkům do tváře věci zpropadeně nepříjemné. Často jsem se musil rozehnat pěstí nebo kladivem, abych otřásl rourou, v které to vázlo a jež byla ucpána. Při takových pracích se člověk, jak víte, umaže, jako se umaže montér, jako se umaže oráč; a nejsi pak „salonfähig", ani způsobilý pro národní dekorace...

A dále: nehodil jsem se do žádné přihrádky, nedal jsem se

zavřít do žádné jatečné ohrady; a to je v Čechách věc navýsost povážlivá. Fušoval jsem do lecčehos, jako ti velcí renesanční lidé, že jsem tak smělý; a to je v Čechách veliká chyba; nevědí pak ani, z čeho ti vlastně mají předepsat výdělkovou daň. Lidé si zvykli nalepovat na mne nálepku: kritik; ale přišli, nemýlím-li se, Machar a Vodák a řekli: ne, je básník. To lidem nešlo do lebky; z toho byli celí tumpachoví. Bude proto nejlépe, řekli si, usoudíme-li, že je všivák.

Nebyl jsem ani literární úředník některé veliké a vlivné politické strany, ani předseda nějakého literárního nebo filantropického spolku, ani jsem neproseděl židli u některého dlouhého nebo kulatého stolu, ani jsem nepracoval „osvětově", tj. přežvykováním a rozmělňováním starých polopravd; ale to jsou věci, které nemají lidé u nás rádi. To jsi pak skoro *vogelfrei*, skoro jako v achtu; a býváš při první příležitosti traktován pacholstvími a sprostotami všeho druhu, jakož se přiházelo vrchovatou měrou zvláště mně. „Máš-li pravdu 24 hodin před obecností," napsal Rivarol, „řeknou o tobě lidé, že jsi neměl 24 hodin zdravý rozum." Neoblékal jsem také žádné livreje, ani žádné pózy; a to se již dokonce neodpouští. Mladí lidé přicházeli do mého pokoje pohovořiti, poptati se, poraditi se; a odcházeli jedni s poděkováním, druzí bez něho, jedni, aby se vraceli, druzí, aby se nevrátili. Ale mně to bylo lhostejné; nikoho jsem nezdržoval, nikoho nevábil, nikomu se nevlichocoval — spíše naopak: nezakládal jsem nikdy církvičky, nebudoval si nikdy „kapličky", jak říkají Francouzi. A byl jsem radši, nevrátili-li se již, poněvadž mne noví bavili víc než staří. Ale to je po českých literárních názorech veliké zpuštění...

Četl jsem jednou, tuším u Eckermanna, jak zakvílel starý Goethe na sklonku svých dní nad svým životem. „Požadavků na mne bylo mnoho," proto, mínil, nemohl provést v nijakém směru nic dokonalého. Nejsem Goethe, ale ten jeho nářek zní mi stále v duši a mám právo svým způsobem jej opakovat. „Požadavků na mne bylo mnoho." Úděl padl mi pracný, svízelný, lopotný, teskný a trudný až běda — což bylo tím horší, že nejsem od přírody ani zvláště pilný, ani zvláště vytrvalý, pozorný, trpělivý, přemítavý, nýbrž více méně pohodlný, roztržitý, těkavý, veselý a lehkomyslný. Bylo to bolestné učednictví, tak skoro podle Musseta: *l'homme est un apprenti, la douleur est son maître* ...

Před několika roky viděl jsem zábavnou scénu kdesi na venkově. Byla tam vesnická kapela, nevím, jestli šest nebo osm muzikantů. Dirigoval nějaký starší ošuntělý člověk, který hrál také první housle; poněvadž měl sbor málo sehraný, musil pracovat i nohama a vůbec celým tělem, aby upozornil toho nebo onoho, kdy nastoupit. Ale co čert nechtěl: jeden z muzikantů si někam odskočil — snad na stranu, snad si koupit vířtli —, a když už už měl vpadnout, nebylo ho tu. Teprve poslední chvíli zpozoroval to dirigent, poněvadž ten muzikant seděl nějak za sloupem. Ale neztratil hlavu, pustil své housle, chytil jeho nevím jestli basu nebo fagot a odšmidlal nebo odpískal to za něho...

Nuže, takový já byl v životě dirigent. Vydával jsem různé časopisy. Referent nedodal referát. Napište jej, pane redaktore, ale rychle: tiskárna čeká. Tadyhle nevyšla celá stránka; potřebujeme 10—15 řádků. Račte si sednout a napsat je. Bylo třeba žít; i musil jsem psát články do Naučného slovníku, do novin, do časopisů, přednášet, učit, kantořit, věci, za kterými bych se byl jinak věru nehnal... Snažil jsem se dělat to dobře, neodbývat to, což jest jediná msta, kterou může vzít čestný člověk na hanebném osudu.

Interrupta pendent opera... Nemám tolik zásuvek, kolik mám rozpracovaných věcí. Ale hovořit o svých plánech, jak ode mne žádáte? To dělají jen tlachalové. Jsou jen dvě krásná údobí v životě tvořícího člověka. První: když nosí své dílo ve své hrudi, kde se zvolna krystalisuje v tvar. Ale věřím s pověrečnou hrůzou: dáš-li tam někomu nahlédnout, rozrušil jsi ten děj; tvé štěstí ti uletělo; lidé ti je uhranuli. A druhé: když dílo

napsal a — *zvolna na ně zapomíná*... Jen tuto jedinou odměnu dali bozi člověku tvořícímu. Což mezi tím, jest jen nepokoj a trápení duše.

7. *Co pokládám za nejaktuálnější otázku literárního dneška? Je-li to otázka čisté poesie, otázka Západu či Východu? Nebo nějaká jiná?*

Nevím, příteli. Nevím proto, že myslím všecky takové „otázky" se vymýšlejí jen proto, aby jimi byli trápeni slušní, pokojní lidé. Poesie nežije z „otázek" — *poesie žije z tvorby opravdových lidí a celých básníků*...

Četl jsem ovšem knížku abbé Bremonda a básníka Souzy o čisté poesii a také něco z přečetných a nekonečných polemik, které vyvolala přednáška učeného kněze pod kupolí Akademie snad před 2—3 roky. Souhlasím s jeho východiskem: odracionálnění estetiky; ale nesouhlasím s jeho cílem: jejím zmystičtěním. Základní jeho tezi, že stav, z něhož se rodí báseň, je totožný se stavem, z něhož se rodí modlitba, pokládám za pochybenou. Ten stav, z něhož se rodí báseň, jest něco *sui generis*. Mystik ve svém vytržení se odpoutává od země, básník naopak nechává celému světu, celé zemi, všemu teplému a pestrému životnému přílivu vstupovati do své duše v aktu tvůrčím. Vím ovšem, že abbé Bremond je výborný znatel mystiky a vůbec náboženského cítění ve Francii — sám jsem se poučil nejednou v jeho souborném díle o tom —, ale zde, soudím, se mýlí. Také mlčení básníkovo zdá se mně jiné než mlčení mystikovo: jedno slovo pro dvojí různou věc. Ale k vysvětlení toho bylo by třeba alespoň prostředně dlouhého článku a na to nemám zde místa.

Dobré jest ovšem, že se dnes cítí zase intensivněji žhavá, plamenná duše poesie a dává se jí, což jejího jest. Dobré jest, že začínáme trochu rozumět tvorbě básnické a nedáme se tak lehko klamat surogáty. Duch takové dobré kritiky, který se mně

nezdá ani racionalistický, ani mystický, zůstaň s námi! A vám i Götzovi přeji, abyste byli jeho strážci a pěstiteli u nás ve svém novém listě.[2]

[2] O otázce Východ—Západ se vůbec nezmiňuji. To je věc tak složitá, že by na ni nestačilo padesát čtvrtek. Ostatně mne nepálí. Já jsem zcela nepatrný skromný tvoreček, který ještě vystačí se Západem, do něhož si pojímám i Rusko, zvláště Rusko Puškinovo a Dostojevského. Bez nich bych nechtěl a nemohl žít básnicky.